

MAKALE / ARTICLE:

SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİ İRAK DIŞ POLİTİKASI: İRAK-İRAN SAVAŞI, KUVEYT'İN İŞGALİ VE ABD'NİN İRAK'A MÜDAHALESİ

IRAQ FOREIGN POLICY IN SADDAM HUSEIN PERIOD: IRAQ-IRAN
WAR, KUWAIT OCCUPATION AND US INTERVENTION ON IRAQ

Emine Zeynep DABAN*, Cihan DABAN**

ÖZET

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Irak bölgesi, İngiltere'nin egemenliğine geçmiştir. 1932 yılında bağımsızlığını kazanan Irak, aynı yıl Milletler Cemiyeti'ne üye olmuş ve mutlak egemenliğini korumaya çalışmıştır. Ancak Irak'taki sosyo-kültürel yapının farklılık göstermesi, kuruluşundan günümüze kadar hem siyasi istikrarsızlığa hem de kanlı askeri darbelerin ve dış güçlerin müdahalesine maruz kalmasına neden olmuştur. 1941, 1958, 1963, 1968 ve 1979 yıllarında yaşanan kanlı askeri darbeler, Irak Devletisiyasi hayatının istikrarsızlığının somut göstergeleridir. Bu kapsamda makale, 1979 yılında bir darbeye iktidarı ele geçiren Saddam Hüseyin dönemini incelemiş olup, bu dönemde yaşanan Irak-İran Savaşı'nı, Kuveyt'in işgali ve Körfez Savaşı'nı, öte yandan ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali gibi konuları da irdelemiştir.

Anahtar Kelimeler: Irak Devleti; Saddam Hüseyin; Irak-İran Savaşı; Kuveyt, ABD.

* Y. Lisans Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya. İletişim Adres: zeynepdbn16@gmail.com

** Araştırma Görevlisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, Selçuk Üniversitesi, Konya. İletişim Adresi: dabancihan@gmail.com

ABSTRACT

After World War I, the Ottoman Empire was demolished and Iraqi territory was dominated by the British. Iraq, which gained its independence in 1932, became a member of the League of Nations at the same year and attempted to maintain its absolute sovereignty. However, from its foundation to this day, the differences of the socio-cultural structure in Iraq has caused to appear a political instability, bloody military coups and to the intervention of foreign powers. The bloody military coups occurred in Iraq in 1941, 1958, 1963, 1968 and 1979 display the signs of the instability of Iraqi political life. In this context, the article examines the period of Saddam Hussein who seized power in 1979 with a coup, discussion about the Iraq-Iranian War, the invasion of Kuwait and the Gulf War as well as the US invasion of Iraq in 2003.

Key words: Iraqi State; Saddam Hussein; Iraq-Iran War; Kuwait, USA.

1. GİRİŞ

Irak devleti, sahip olduğu farklı nüfus ve etnik-mezhepsel gruplar ile Orta Doğu bölgesinin bir minyatürü gibidir. Irak'taki her aktörün komşu ülkelerdeki etnik-dini gruplarla bağlantısı olduğu gibi bütün komşu ve bölge ülkelerinin de Irak'taki taraflara ilgisi ve bu gruplarla ilişkisi bulunmaktadır. Kuzey Irak'taki Kürtlerin, Suriye, Türkiye ve İran'daki Kürtlerle; Şii Arapların, İran, Kuveyt, Bahreyn ve Suudi Arabistan'daki Arap ve Arap olmayan Şiiilerle; Sünni Arapların, Suriye ve Ürdün'deki Arap Sünnilerle ve İslam dünyasındaki İslami akımlarla ve Türkmenlerinde Türkiye'yle ilişkileri vardır. Bu bağlamda tarih boyunca Irak'ta yaşanan herhangi bir sosyo-politik sorun bu ilişkiler ağını da doğrudan etkilemektedir (Çetinsaya ve Özhan, 2009, s.21).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ile İngiliz ve Fransızların himayesine geçildiği dönemde Orta Doğu'da şekillenen siyasi coğrafya ile fiziki coğrafyanın belirlediği sınırlar arasındaki uyumsuzluk bölge jeopolitiğinin en temel çelişmesini doğurmuştur. Bölgeye yayılan siyasi boşluk alanlarının ortaya çıkmasına sebep olan bu durum, son derece hassas olan bölgesel dengelerde kültürel, dini ve etnik farklılıkların katı siyasi kimlikler haline aldığı bir parçalanma alanı haline dönüşmüştür (Davutoğlu, 2010, s.140).

Orta Doğu bölgesinde yer alan ve Türkiye ile komşu olan Irak devletinin, sosyoekonomik ve etnik farklılıkların katı bir siyasi kimliğe bürünmesi, hem Saddam rejimince iç politikada adaletsizlikler yaşanmasına hem de bu rejime karşı dış müdahalelerin

yapılmasına sebebiyet vermiştir. 1979'da Saddam Hüseyin'in Irak yönetimine geçmesi, katı bir siyasi kimliği beraberinde getirmiştir. Bu durum Irak iç politikasında Saddam tarafından zaman zaman katliamlara, dış politikada da sıklıkla kargaşalara yol açmıştır. Irak'ta bulunan petrolün varlığı da bu olayların temel sebebini oluşturmaktadır. 1980-88 Irak-İran Savaşı, 1990-91 Körfez Savaşı, 1991-2003 Saddam Hüseyin'in uluslararası topluma tepkisi ve Orta Doğu'da kendisini güçlü bir lider olarak görmesi gibi durumlar, Saddam Hüseyin'in devrilmesinde en önemli etkenleri oluşturmuştur (Kahraman, 2008, s. 34-38).

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı Irak tarihine kısa bir şekilde değindikten sonra özellikle Irak için kırılma noktası olan Saddam döneminin iç ve dış politika ve güvenlik anlayışını doğrudan etkileyen faktörleri açıklayarak, Irak eksenli bunalımların hangi dinamikler üzerinden şekillendiği ifade edilmesi olmuştur. Bu süreçler aktarılırken tarihsel çerçeve içinde sosyo-ekonomik ve yapısal değişiklikler üzerinde de durulmuş olup, 2003 Irak müdahalesi bu anlamda en önemli kırılma noktasını teşkil etmiştir. Bu anlatımlara geçmeden önce Irak'ın kuruluş süreci ve tarihi ele alınmıştır.

2. IRAK'IN KURULUŞU VE TARİHİ

Mezopotamya topraklarında bulunan Irak, en eski şark medeniyetlerinden biri olmasıyla birlikte, 637 yılında Müslümanlar tarafından fethedilmiş ve ardından Hz. Ali döneminde de İslam'ın merkezi haline getirilmiştir. Ayrıca başkent de Kufa'ya taşınmıştır. Hz. Ali ile Emeviler arasında (günümüze kadar kalıcı sorunlara sebebiyet veren) önemli savaşlar yaşanmıştır. Bu savaşlardan biri de Siffin Savaşı'dır. Bu savaş Irak sınırları içinde yaşanmıştır. Bu savaşla birlikte, ne yazık ki Orta Doğu bölgesi, günümüze kadar devam eden farklı mezhep grupları arasındaki çatışmanın odağı haline gelmiştir (Haris, 2000, s.48-51).

Emevilerden sonra Abbasiler bölgede egemenlik tesis etmiştir. Irak coğrafyası, Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde, en parlak dönemini yaşamıştır. Irak'ın önemli şehirlerinden biri olan Bağdat, hem Abbasilerin başkenti hem de dünyanın en önemli kültür ve ticaret merkezi olmuştur. Abbasilerden sonra ise bölge, 1055 yılından 1258 yılına kadar Selçukluların egemenliğine geçmiştir. 1258 yılında Moğol istilasına uğrayan bölge, yaklaşık iki yüzyıl boyunca, Moğolların merkezi olmuştur. 1444'ten 1467 yılına kadar ise Akkoyunluların egemenliğe giren Irak, ardından 1499 yılında Safevilerin işgaline

uğramıştır. Bugünkü Irak başta olmak üzere İran, Azerbaycan, Afganistan, Türkmenistan ve Türkiye'nin doğu kesimleri 1501'den 1736'ya kadar Safevilerin denetimi altına girmiştir. Böylelikle Safevi İmparatorluğu kurulmuştur. İlk lider olarak da Şah İsmail seçilmiştir (Üstünel, 2015, s.15-16).Şah İsmail, Şiiliği, imparatorluk halkının zorunlu dini olarak ilan etmiştir. Irak içinde Sünni mescitler yıkılmış, büyük camiler Şii ibadet yerlerine dönüştürülmüş ve halk mezhep değiştirmeye zorlanmıştır. Kendilerini Sünni İslam'ın koruyucusu olarak gören Osmanlı, Abbasi halifeliğinin merkezi olan topraklarda Şiiliğin zorla kabul ettirilmesine karşı çıkarak ve Basra Körfezi odaklı ekonomik sebeplerle de 1534'te Irak'ı yeniden Osmanlı topraklarına katmıştır. Şah Abbas orduları 1624'te Bağdat'ı işgal edip Sünni halkın çoğunu öldürerek Irak'ı tekrar ele geçirmeye çalışsa da, Osmanlı 1638'de Irak üzerinde kontrolünü tekrar sağlamayı başarmıştır (Cleveland, 2008, s.62).

Irak, 1638'den itibaren I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştır. I. Dünya Savaşı esnasında Osmanlı'nın Orta Doğu'dan çekilmesine yol açan bazı önemli yerel isyanlar meydana gelmiştir. İngilizler, Mekke Emiri Şerif Hüseyin'e ve oğullarına Osmanlı'nın yıkılmasından sonra kurulacak olan Büyük Arap Devleti'nin Krallığı'nı (Irak da dâhil) vadetmişlerdi. Savaş sonrasında, İngiltere ve Fransa arasında gerçekleştirilmiş olan 16 Mayıs 1916 tarihinde Sykes-Picot Antlaşması gereğince bu söz yerine getirilmemiş ve Orta Doğu, bu iki devlet tarafından paylaşılmıştır (Uzunçarşılı, 1988, s. 346-349).

İngiliz Subay Mark Sykes ile Fransız subay Georges Picot Kahire'de bir araya gelerek masa başında Orta Doğu'yu kendi aralarında paylaşmışlardır. Antlaşma gereği yeni yapay devletler kurulmuştur. İngiliz ve Fransız subaylar bölgenin ne etnik ne de dini yapısını göz önünde bulundurmadan sadece kendi çıkarları doğrultusunda, harita üzerinde yeni ülkeler oluşturmuşlardır. Bu antlaşma sonucunda İngiltere'ye Irak, Ürdün ve Filistin; Fransa'ya da Suriye ve Lübnan verilmiştir. Yapılan bu görüşmeler sonucunda 18-26 Nisan 1920 tarihinde San Remo Konferansı düzenlenmiş ve Sykes-Picot antlaşmasının ilkeleri resmîyet kazanmıştır (Gürseler, 2016, s. 80).

3. SAN REMO KONFERANSI'NIN MİRASI: IRAK DEVLETİ

Sykes-Picot antlaşmasının gayri resmi düzenlemeleri San Remo Konferansı'nda resmîyet kazanmıştır.1920'de düzenlenen San Remo Konferansı'nda Osmanlı eyaletleri 'manda'

adı verilen birimlere bölünmüştür. Manda sistemi 19. yüzyıl emperyalizminin kendi kaderini tayin etme görüntüsü verecek şekilde yeniden ambalajlanmasıdır. İngiltere Irak ve Filistin'in, Fransa Suriye'nin mandatörlüğünü almıştır. Irak, üç eski Osmanlı vilayeti olan Basra, Bağdat ve Musul'un birleştirilmesiyle oluşturulan yeni bir devlet olmuştur (Cleveland, 2008, s. 185). Birbirinden farklı sosyo-politik, ekonomik ve kültürel değerlere sahipbu üç eyalet Irak devletine dönüştüklerinde siyasal bir toplum tanımına girmemiştir. Bunlar Osmanlı'nın etnik ve dini bakımdan en farklı Arap bölgeleriydi (Cleveland, 2008, s. 230).Başlangıçta ülkeyi bizzat yönetmeyi düşünen İngiltere, halkın tepkisiyle karşı karşıya kaldığından, geri adım atmak zorunda kalmıştır. Şiilerin çoğunlukta olduğu Necef, isyanların merkezi olmuştur. Bu olaylara karşı İngiltere, Kral Faysal'ı Irak'ın başına getirmiş ve isyanların bastırılmasında onu ileri sürmüştür. Bu stratejik yöntemle İngiltere, hem Irak'ın tamamına egemen olmayı hem de Osmanlı'dan sonra doğan Halife boşluğunu kapatmayı amaçlamıştır (Uluslan, 2009, s.240).

Kral Faysal, iktidara gelir gelmez güçlü bir devlet olmanın yollarını aramıştır. Bunun için sağlam, çevik ve güçlü bir ordunun oluşabilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Fakat Iraklı Kürtlerin ve Şiilerin bu girişimlere olumsuz bakması, yeni sorunlara yol açmıştır. Çünkü ne Kürtler ne de Şiiler, Sünni Arapların buyruğunda asker olmak istememişlerdir. Bu nedenle bu girişimlere karşı olmuşlardır. İlerleyen zamanlarda hem Sünniler hem de Şiiler arasında yaşanan karşılıklı evlilikler ve ticari ilişkiler bir entegrasyon süreci başlatmıştır. Bu durum Irak'ta önemli bir gelişme olmuştur çünkü bu durum barışçıl bir şekilde, birlikte yaşamının yollarından biriydi. Öte yandan Irak Parlamentosu'nda da hem Şiiler hem de Sünniler yer almış ve ülke için birlikte hareket etme imkânı bulmuşlardır (Yeşilbursa, 2014, s.1321).

1924'te kabul edilen anayasada Irak, seçimle gelmiş çift meclisli yasama organı olan ve veraset yoluyla geçen meşrutî monarşi olarak tanımlanmıştır. 1928 yılında Irak Parlamentosu 88 kişiden oluşmaktaydı ve bununun 26'sı Şiilere aitti. 1930 yılında da Irak Hükümeti, bağımsız bir devlet olmanın yollarını aradı ve İngiltere ile 25 yıllığına bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma ile Irak, bağımsızlık yolunda ilk adımı atmış oldu. Çok geçmeden de 3 Ekim 1932 yılında Irak bağımsızlığını kazandı ve aynı yıl Milletler Cemiyeti'ne bağımsız bir devlet olarak üye olmuştur.Tüm bu olumlu gelişmelerin ardından 8 Eylül 1933 tarihinde Kral Faysal'ın ölümü ülkeyihem dinsel hem de etnik çatışmaların eşiğine sürüklemiştir. Bunun yanı sıra Irak devletinin bulunduğu coğrafya,

birçok dış güçler tarafından tehdit edilir hale de gelmiştir. Özellikle İtalyanların saldırgan eylemleri hem Orta Doğu'da hem de Kuzey Afrika'da hissedilir olmuştur (Yeşilbursa, 2014, s.1321-1322).

1935 yılında İtalyanların Habeşistan'ı işgali, Orta Doğu devletleri arasında özellikle güvenlik konusunda endişelerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Öte yandan İtalyanların Yemenle yaptığı anlaşmayla Kızıl Denizin çıkışını kontrol etmesi de, ayrı bir endişeyi beraberinde getirmiştir. Çünkü Kızıl Deniz'in İtalyanlar tarafından kontrol edilmesi, İtalya'nın Orta Doğu'ya açılmasını sağlayacaktı. Bunun engellenmesi için Orta Doğu ülkeleri arasında, Türkiye dâhil, 8 Temmuz 1937 tarihinde Sadabat Paketi kurulmuştur. Bu pakt sadece İtalya'ya karşı kurulmuş değildir. Aynı zamanda Orta Doğu ülkeleri arasında da bir saldırı olasılığının önlenmesi adına yapılmıştır (Palabıyık, 2010, s.162-163).

1936 yılında Kürt kökenli bir Albay olan Bekir Sıtkı'nın gerçekleştirdiği darbeden sonra Irak'ta Raşit Ali-Geylani tarafından yönetilen ve Nazi Almanya'sınayakın olan subaylar iktidarı ele geçirmişlerdir. Fakat İngilizlerin müdahalesi ile iktidarları kısa sürmüştür (1 Nisan- 29 Mayıs 1941). Bu başarısız darbeden sonra Irak protestolarının genişlediği, darbelerin birbirini izlediği bir ülkeye dönüşmüştür. Aynı zamanda dünya coğrafyasında II. Dünya Savaşı da başlamış oluyordu ve devletler ittifak arayışlarına girişmiştir. Savaşın bitimine kadar egemen güç olan devletlerden bazılarının gücü sarsılmıştır. Irak üzerinde egemen olan İngiltere bu devletlerden biriydi (Bozarıslan, 2015, s.95).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya üzerindeki güç dengelerinde önemli değişimler yaşanmıştır. İngiltere büyük oranda egemenliğini kaybederken, ortaya çıkan boşluğu ABD ve SSCB doldurmaya başlamıştır. Irak'ta ise bu dönemde SSCB'ye yakın Komünist eğilimli siyasal hareketler artmaya başlamıştır. İktidardaki General Nureddin Muhammed'in 1954'te "komünizme karşı mücadele" adında ülkede yeni bir baskı dalgası oluşturması ve 1955' te İngiltere tarafından ülkeye el konmasını tasdik eden Bağdat Paketi'nin imzalanması, iktidarı iyice gözden düşürmüştür. 1957'den 1958'e kadar çok şiddetli bir istikrarsızlık döneminden geçen ülkede beş hükümet değişmiştir. Ardından 1958 yılında Abdülkerim Kasım çevresinde toplanmış genç subayların gerçekleştirdikleri kanlı bir darbe ile Krallık son bulmuş yerine Cumhuriyet ilan edilmiştir. Irak darbenin ardından Bağdat Paketi'nden çekildiğini duyurmuştur. SSCB'nin

etkisine giren Irak'ta, komünizm ve milliyetçilik hareketleri hızla yayılmaya başlamıştır (Üstünel, 2015, s. 31).

Irak'ta istikrarsızlık dönemi sürüp giderken, 8 Kasım 1963 tarihinde Baas Partisi'nin mensupları ile ordudaki milliyetçiler, bir darbe girişiminde bulunmuşlardır. Darbeden sonra Nasırcı Albay Abdüsselam Arif Mareşal rütbesiyle Devrim Konseyi Başkanlığı'na getirilirken, Başbakanlık koltuğuna darbenin liderlerinden ve Baas üyesi olan General Hasan el-Bekir oturmuştur. Bu durum askeri yönetim içinde yeni ayrışmalara sebebiyet vermiştir. Dokuz ay sonra da iktidar mücadelesiyle zayıflayan Baasçılara yönelik "karşı darbe" yapılmıştır. Bu kısa Baas dönemi 1963'den 1966'ya kadar Abdüsselam Arif'in, 1966'dan 1968'e kadar ise kardeşi Abdurrahman Arif'in iktidarıyla kesintiye uğrasa da, el-Bekir ve en önemli yardımcılarından Saddam Hüseyin, iktidarda kilit noktalarda bulunmuş ve konumlarını devam ettirmişlerdir. Bu dönem Irak için darbeler dönemi olarak nitelendirilmiştir. 17 Kasım 1968 tarihinde de yine Baas Partisi bir darbe girişiminde bulunmuş ve iktidarı ele geçirmiştir. İktidarı ele geçiren Baas Partisi, General Ahmet Hasan el Bekir'i Cumhurbaşkanı seçmiştir (Çağ ve Eker, 2013, s. 58-60).1958'de monarşiyi deviren Kasım'ın darbesi, Irak'ı siyasal ve toplumsal istikrarsızlık dönemine sokarken, 1968'de gerçekleşen darbe, ülkeyi sık sık etkileyen siyasal çalkantılar dizisinin bir yenisi olarak görünmüştür. Fakat 1968 darbesinin iktidara getirdiği grup, otuz beş yıl devam edecek baskıcı bir rejim kurmuştur. Rejimin karakteristik ismi de Saddam Hüseyin olmuştur.1979 yılının Temmuz ayında Saddam Hüseyin, Cumhurbaşkanı Hasan el Bekir'i devirmeyi başarmış ve Cumhurbaşkanı olmuştur (Cleveland, 2008, s.452).

3.1. Baas Hareketi

Baas Arap dilinde "yeniden diriliş" anlamına gelmektedir. 1947 yılında Suriye'de resmi olarak kurulmuştur. Bu hareketin ilk öncülleri Ekrem Havrani ile Mişel Eflak'tır. Mişel Eflak, Suriyeli bir Hristiyan'dır. Aynı zamanda Baas Hareketi'nin de lideridir. Baas Hareketinin amacı, Orta Doğu'da tek bir Arap Devleti'nin kurulmasını sağlamaktır. Partinin sloganı ise; "Birlik, Özgürlük ve Sosyalizm" argümanlarına dayandırılmıştır. Bu hareket Suriye'de ortaya çıkmışsa da, bilindiği üzere, Irak'ta da geniş bir kitleye sahip olmuştur. Baas Partisi, Irak ve Suriye'nin siyasi hayatında kritik bir öneme sahiptir. Hem Suriye'de hem de Irak'ta yapılan darbelerde aktif rol oynayan Baas Partisi, iktidarı ele

geçirmeyi başarmıştır. Irak'ta Saddam Hüseyin, Baas akımının son temsilcisidir (Çağ ve Eker, 2013, s. 61-63).

1960'lı yıllar hem Suriye hem de Irak'taki Baas partileri için ilk zamanlar olumsuz sonuçlar doğurduğu izlenimini verse de, uzun vadede iktidara giden yolun taşlarını dizecek gelişmelere ön ayak olmuştur. Suriye'de Hafız Esad, Irak'ta ise görünürde el-Bekir fakat gerçekte Saddam Hüseyin'in yükselen popülaritesi ve nüfuzuyla bu iki ülke Baas rejimleriyle yönetilmeye başlamıştır (Çağ ve Eker, 2013, s.65).1979 yılında İran'da yaşanan İslam Devrimi, Irak'ta Saddam Hüseyin'in iktidara gelmesi ve izlediği politikalarOrta Doğu bölgesinde önemli olaylara/gelişmelere yol açmıştır. Ayrıca 1990'lı yıllarda SSCB'nin dağılması ile iki kutuplu bir düzenden tek kutuplu bir düzene geçilmiştir. Bu geçiş Orta Doğu'ya da yansımış ve buradaki dengeleri de sarsmıştır (Arı, 2004, s.393-396).

Saddam Hüseyin, yirmi yılı aşkın bir süre, Irak'ın Devlet Başkanı olarak görev yapmıştır. Saddam liderliğindeki Irak, oldukça sert ve saldırgan bir dış politika yürütmüş, özellikle komşusu İran ile uzun süre kanlı bir savaş içerisine girmiştir. Diğer bir komşusu olan Kuveyt'i de işgal etmiştir. Saddam, sadece bu iki ülke ile değil, diğer Arap devletleriyle de birçok sorunlar yaşamıştır. Saddam'ın bu politikaları sadece dışa yönelik olmamış, Irak iç politikasında da etkisini göstermiştir. Saddam'ın kurduğu baskıcı yönetim anlayışı, kendisine muhalif olanları acımasızca susturmuştur. Ayrıca birçok diplomat sürgün edilmiş ve Irak sınırlarına bir daha alınmamıştır. Sürgünde yaşayan Iraklı eski bir diplomat Saddam Hüseyin'in yönetim anlayışını şu ifadelerle dile getirmiştir: "*Saddam, Bağdat'taki koltuğunu korumak için tüm ülkeyi feda edebilecek bir diktatördür*"sözüyle Saddam'ı özetlemiştir (Hürriyet gazetesi, İnternet, 29 Aralık 2006).

4. IRAK'TA YENİ BİR DÖNEM: SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİ (1979-2003)

Saddam, 28 Nisan 1937 tarihinde Bağdat'ın kuzeybatısında, Dicle Nehri'nin kıyısında, Tikrit Kasabasında dünyaya gelmiştir. Siyasetle tanışması ilk gençlik günlerine kadar uzanmaktadır. Daha genç yaşlardayken Baas Partisi'ne üye olmuş, parti içerisinde hızla yükselmiştir. 1956 yılında Irak'ta bir darbe girişiminde bulunmuştur. Fakat darbe başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Öte yandan Başbakan Abdülkerim Hasan'ı öldürmek için oluşturulan bir suikast örgütünün de içinde bulunmuştur. Nitekim bu olay açığa çıkmış ve Saddam, ülke dışına kaçmak zorunda kalmıştır. Saddam'ın ülkeye geri dönüşü, 1963

yılında Baas Partisi'nin iktidarı ele geçirmesiyle olmuştur. Baas rejimi bir kaç ay sonra devrilince Saddam hapse atılmıştır (Cleveland, 2008, s. 452).

Saddam iki yıl hapiste kaldıktan sonra hapisten kaçtı ve Baas Partisinin çalışmalarına devam etti. O sırada Baas'ın içinde yeni örgütlenme biçimi oluşturan Ahmed Hasan El-Bekir, Saddam'ı 1966'da Baas'ın genel sekreter vekilliğine getirmiştir. Saddam yaşadığı tecrübeleri siyasi hayatına entegre ederek, davranışlarını ona göre belirlemiştir. Baas, yasaklanmış bir muhalefet partisi olduğu için çalışmalarını son derece gizlilikle yürütmekteydi. Bundan dolayı Saddam, gizli karar verme, çevresindekilerden kuşulanma ve onlara güvenmeme eğilimi geliştirdi. Baas 1968'de bir darbe ile El-Bekir'in liderliğinde yeni bir hükümet kurdu. El-Bekir hem devlet başkanlığı hemde Devrim Komuta Konseyi'nin (DKK) liderliğini üstlendi. Saddam'ı da DKK'nın başkan yardımcılığına getirdi (Cleveland, 2008, s. 453).

Bu darbe, kaba kuvveti siyasal kod ve söylem haline getirmiştir. İktidarın 1968'de alınmasından kısa bir süre sonra, El-Bekir ve Saddam, sadakatinden şüphelendiği kişileri "siyonist ajanlar" olarak ilan edip 1969'da yüz binlerce Bağdatlı'nın gözü önünde onları idam ettirmiştir. Bu birbirini tekrar eden vahşi gösterilerle yaratılan korku, kalabalıkların bağlılıklarını sağlamaya ve muhalefeti sindirmeye yönelik olmuştur. 1979'da başkanlığa gelen Saddam, kurduğu güçlü istihbarat ağı ile ülke genelinde baskıcı bir rejimin varlığını en sert biçimde göstermiştir. Sindirme politikalarının en vahşi uygulamaları özellikle Kürtler üzerinde yapılmıştır. Bu gelişmeler Irak iç politikasını ciddi anlamda sarsmıştır (Bozarlan, 2015, s. 108-109).

5. SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİ IRAK İÇ POLİTİKASI

Irak nüfusunun etnik-mezhepsel dağılımında büyük çoğunluğunu Araplar oluşturmaktadır. Araplardan sonra ikinci büyük etnik grup Kürtler, üçüncü büyük etnik grup ise Türkmenlerdir. Nüfusun geri kalanını oluşturan Asuri, Yezidi, Keldani, Şebek ve Gergeriler daha çok buldukları bölgelerde yerel siyaseti etkileyebilmektedirler. Irak'ta dini yapı da, aynı etnik yapı gibi birçok farklı unsurlar içermektedir. Ülke nüfusunun yüzde 97'si Müslümandır. Müslümanlar temelde Şii ve Sünni grup olarak ikiye bölünürken, bu iki mezhep de kendi içlerinde birçok tarikat ve cemaatlere ayrılmıştır. Şiiler ülkenin yüzde 60-65'lik kısmını oluşturmalarına rağmen Saddam döneminde Baas rejiminin politikaları yüzünden sinik bir kitle olarak kalmışlar ve siyasette etkili

olamamışlardır. Bu dönemde etkili olan Baas rejimi Sünni Arapları ön plana çıkararak koyu Arap milliyetçiliğini ve ülke bütünlüğünü savunarak, federalizmi reddetmiştir. Bu yüzden Kürtlerin bağımsızlığı için çıkardığı ayaklanmalar ve Şiilerin hükümet değişikliği talepleri sert bir şekilde bastırılmıştır (Erkmen, 2010, s.111-112).

Saddam, devlet başkanı olmadan 9 yıl önce, 1970'de isyanları bastırmak için Kürtlerle bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmaya göre Kürtler, Araplarla birlikte Irak'ın asli unsuru olarak kabul edildi. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler Kürdistan Bölgesi'ne dâhil edildi. İki tarafında hak iddia ettiği tartışmalı bölgeler ise referandum yoluyla bir karara varılması üzerinde anlaşma sağlandı. Fakat Baas hükümetinin Kerkük dâhil referandum yapılma kararı verilen diğer bölgelerde Araplaştırma politikası uygulaması, tartışmalı bölgeler sorununun aşılmasını engelledi ve referandum yapılamadı. Bunun üzerine Baas rejimi 11 Mart 1974'te tek taraflı bir otonomi ilan ederek Kürt Otonom Bölgesi'ni kurdu. Tartışmalı bölgelerin bu otonom bölgenin dışında tutulması, Kürdistan Demokratik Partisi'nin (KDP) anlaşmayı reddetmesine ve isyanların yeniden başlamasına sebep olmuştur (Lazarev ve Mihoyan, 2010, s. 318-324). Şiilerin durumu ise Kürtlerden farklıydı. Şii protestoları ulemanın liderliğinde kurulan gizli Dava örgütüyle ifade ediliyor ve rejimin devrilerek İslami bir hükümetin kurulması amaçlanıyordu. Patlak veren isyanları sert bir şekilde bastıran Saddam, Şii halkının sadakatine güvenmiyordu. Saddam'ın Şiiler üzerindeki bu baskısı İran ile olan ilişkisinde kırılma noktası olmuştur (Cleveland, 2008, s.456).

Baas rejiminin hem içerde hem de dışarda ürettiği saldırgan politikasının temelinde Irak'ın petrol kaynaklarının gücü yatmaktadır. Irak, Suudi Arabistan'dan sonra dünya petrolünün %10'una sahiptir.1972'de Baas'ın, İngilizlere ait olan Iraq Petroleum Company'nin millileştirmesi ve 1973'te OPEC ülkelerinin ambargo koyması ile yaşanan Petrol Krizi olayı üzerine Irak'ın petrolden gelen gelirlerinde büyük bir artış yaşanmıştır. Petrol satışından gelen gelirle Irak'ta alt yapıya yatırımlar yapıldığı gibi vatandaşın hayat standartlarında da önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Aynı zamanda Irak, bu sayede modern bir sanayiye ve güçlü bir orduya da sahip olmuştur. Hem sanayide hem de orduda önemli adımlar kat eden Saddam, saldırgan bir politika üreterek, kısa sürede Irak'ın tek efendisi konumuna gelmiş ve yönetimde genel bir temizlik yapmıştır (Hut, 5 Şubat 2013). Saddam'ın önceliği, olası bir savaş durumunda önemli oranda cephane biriktirerek Irak'ın askerî kapasitesiniarttırmak olmuştur.Bu

bağlamda Saddam, hem kendisi nükleer ve kimyasal silah üretmeye hız vermiş hem de Batılı devletlerden silah satın alarak ülkeyi, adeta cephane yuvasına dönüştürmüştür. Saddam'ın tüm amacı olası bir savaş durumunda güçlü olmak ve savaş sonrasında da bu gücü devam ettirmek olmuştur. Tüm bunları gerçekleştirirken Saddam, birçok silah sisteminin üretiminde Fransız, İspanyol, Kanadalı ve Kuzey Koreli uzmanlardan destek almıştır (Kahraman, 2008, s.29).

Saddam Hüseyin'in damadı olan Hüseyin Kamil, 7 Aralık 1989'da ülkesinin 2000 km menzilli, yerden yere ve orta menzilli balistik füze (IRBM) sınıfına giren bir füze yaptıklarını ve 'Temmuz' adlı bu füzenin kıtalararası balistik füze kapasitesine çıkabileceğini duyurması da hem komşu ülkeler arasında hem de dünya kamuoyunda endişe ile karşılanmıştır. Aynı zamanda Irak dış politikasında da ciddi sarsılmalara da sebebiyet vermiştir (Arı, 2010, s.410-411).

6. SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİ IRAK DIŞ POLİTİKASI (1979-2003)

1968'den 1988 yılına kadar Irak dış politikasında dalgalı bir dönem yaşanmıştır. Baas Partisi'nin iktidar olduğu 1968 yılında Irak, Batı'dan soyutlanmış ve birçok yönden SSCB'ye bağımlı kalmıştır. Bu bağımlılık, 1972 yılında imzalanan Sovyet-Irak Dostluk Antlaşması'yla daha da artmıştır. Nitekim Irak'ta petrolün önemli bir gelir kaynağı olması, mevcut politikayı değiştirmiş ve Irak'ı Batı'ya kaydırmaya başlamıştır. Çünkü petrol gelirleriyle Irak, yeni teknolojik aletlere gereksinim duymuş, ayrıca petrolün satılması için de yeni pazarlara ihtiyaç olmuştur. Bu gereksinimler ise Irak'ın Batı ülkelerine yönelmesinde önemli etkenler olmuştur. Bu gelişmelerle Irak, SSCB'ye olan bağımlılığını azaltmaya başlamıştır. Bu durum üzerine SSCB, Irak'a komşu olan İran'a daha çok yaklaşma ihtiyacı hissetmiş ve ileride gerçekleşecek olan Irak-İran Savaşı'nda İran'ı destekleyecektir (Harris, 2000, s. 49-52).

1975'ten itibaren de Batılı ülkelerden teknoloji satın almaya başlayan Irak, Batılı silah firmalarının da önemli bir pazarı olmaya başlamıştır. Batı ülkeleri ile Irak, bu tarihten sonra daha da çok ikili ilişkiler geliştirmeye önem vermiştir. Fakat SSCB ile olan ilişkiler az da olsa devam etmiştir. Irak'ın SSCB ile olan bağımlılığının kırılma noktası ise, 22 Eylül 1980 tarihinde başlayan Irak-İran Savaşı belirleyici olmuştur. Çünkü İran, SSCB'nin önemli müttefiklerinden biri olarak var olagelmıştır. Savaş öncesinde Irak ile ABD arasında 1967'de kesilen ilişkiler 1982'de yeniden kurulmuştur. SSCB'nin İran'a

desteğine karşılık ABD’de Irak’a ekonomik ve askeri destekte bulunmuştur. Böylece 1982 yılında ABD, Irak için önemli bir müttefik olarak belirlemiştir (Brar ve Rule, 2004, s.47-51).

Öte yandan Irak’ın Orta Doğu politikasında da önemli bir gelişme yaşanmıştır. Irak, 1973 Savaşı’nda Suriye cephesine gönderdiği askerlerle savaşa katılmıştır. Cephenin bir üyesi olarak Mısır’ın 1979 yılında İsrail ile imzaladığı antlaşmayı sert bir söylemle kınamış ve Mısır’ın, Arap Birliği üyeliğinden çıkması için de Suriye ile birlikte hareket etmiştir. Irak dış politikasında Kuveyt’in de önemli bir yeri olmuştur. Saddam öncesinde Irak, 1973 yılında Kuveyt’in sınır bölgesini işgal etmiştir. Bu işgalle birlikte, Basra Körfezi ağzında bulunan iki adayı kendisine verilmesini istemiştir. Bunun üzerine Arap Birliği ve Suudi Arabistan, Irak’a tepki göstermiştir. Tepkinin sert ve büyük olması Irak’ın geri çekilmesine, ancak Saddam’ın ileride burayı topyekûn işgal etmesine yol açmıştır (Arı, 2010, s.480-482).

7. IRAK-İRAN SAVAŞI VE BÖLGEYE ETKİSİ (22 EYLÜL 1980-20 AĞUSTOS 1988)

Irak ve İran arasındaki ilişkilerin savaşa kadarki gidişatında birçok faktör etkili olmuştur. Bu faktörlerden en önemlisi, 1975 Cezayir Antlaşması’ndan¹⁸ (Erkmen, 2008, s. 88-89) Irak’ın memnun olmaması ve Saddam’ın, İran’da meydana gelen İslam Devrimi’ni kendi rejimine tehdit olarak algılaması olarak ifade edilebilir. Mısır’ın, İsrail ve ABD ile 12 gün süren gizli pazarlıklarının ardından Camp David Antlaşmasını imzalaması, Arap dünyasında, önemli bir kırılma anına yol açmıştır. Mısır’ın Arapların liderliği konumundan düşmesi, bu boşluğu doldurmak için İran ve Irak’ın harekete geçmesi de, iki ülke arasında savaşa sebebiyet veren faktörlerden biridir (Arafat, 2009, s.254).

---

¹⁸Nisan 1969 tarihinde, ABD destekli ve aynı zamanda önemli bir askeri gücüne sahip olan İran Şahı, Orta Doğu’da önemli bir su yolu olarak bulunan Şatt-ül Arab bölgesinin, Irak’a ait bulunduğu 1937 tarihli Irak-İran Sınır Antlaşması’nın ortadan kaldırılmasını istemiştir. Bu amaç doğrultusunda İran, gemilerini bölgeye göndermiştir. Bunu kabul etmeyen Irak’la bir çatışma yaşamıştır. Bu olay üzerine, 1970 yılında iki ülke arasında diplomatik temaslar kesilmiştir. Nitekim çok geçmeden 1973 yılında diplomatik ilişkiler tekrar başlamıştır. Ardından 6 Mart 1975 tarihinde, Cezayir’deki Petrol İhraç Eden Ülkeler toplantısında, Cezayir Devlet Başkanı Hayri Bumedyen’in arabulucu olmasıyla Irak-İran arasında Cezayir Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre; 1) İki ülke arasındaki sınır Şatt-ül Arab suyolunun en derin noktasından geçecek, 2) İran, Irak’taki Kürtleri, Merkezi Hükümete karşı desteklemekten vazgeçecek ve onlara yaptığı yardımı kesecekti. Fakat 1979 yılında, İran’da Şah’ın devrilmesi ve ardından İslam Cumhuriyeti’nin kurulması, iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirmiştir. Bunun sonucunda da 22 Eylül 1980 tarihinde Irak-İran Savaşı patlak vermiştir.

İran'da gerçekleşen devrim, nüfusunun çoğunluğu Şii olan Irak açısından büyük bir tehdit olarak görülmüştür. Necef, Kerbela ve Bağdat'ta 1979 ve 1980 yıllarında zaman zaman meydana gelen ayaklanmalar bu tehdit algısını ciddi boyutlara varmasına neden olmuştur. Öte yandan Şubat 1980 tarihinde Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz'e bir suikast girişiminin gerçekleşmesi (girişim başarısız olmuştur), Irak'ın resmi açıklamalarına göre bu girişimin İran kaynaklı olduğu belirtilmesi, iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirmiştir. En önemli kırılma noktası ise, 1 Nisan 1980 tarihinde, Saddam'ın, Irak'ın önde gelen Şii din adamı olan Ayetullah Muhammed Bekir As-Sadr'ı idam etmesi olmuştur. Bununla da kalmayıp, din adamı Ayetullah'ın kız kardeşini de tutuklayarak, ona çok kötü muamelede bulunması ve öldürmesi olmuştur. Bu olaylar Irak ile İran arasındaki ilişkilerin tamamen kopmasına sebebiyet vermiştir (Gündoğan, 2011, s.93-99).

İran lideri Ruhullah Musavi Humeyni, Saddam'ın devrilmesi için Şii Irak halkından ayaklanmalarını istemiştir. Saddam, zaten bir savaş olasılığına karşı tedbirini almıştı. Kısacası Irak bir savaşa hazırды. Tarih 17 Ekim 1980'ni gösterdiğinde Saddam, Cezayir Antlaşması'nı fes ettiğini duyurdu. Bununla da kalmayıp, Şatt-ül Arab suyolunun Irak egemenliğinin altında olduğunu da açıkladı. Bu açıklamadan hemen sonra da savaş, Saddam Hüseyin'in denetimindeki Irak rejiminin İran'a karşı tüm gücüyle saldırması ile başladı. 22 Eylül 1980 tarihinin sabahında Irak jetleri, İran havaalanlarını ve askeri tesislerini bombardımana tutmuştur. Aynı saatlerde Irak piyadeleri de, kuzeyde İran Kürt Bölgesi'nden ve güneyde Arap Huzistan Bölgesi'nden sınırı geçerek ilerlemeye başladılar. Saddam, elindeki cephanelerle, kısa bir zaman içinde zafere ulaşacağına inanıyordu (Sinkaya, 2013, s.10-14).

Öte yandan Kasım ayının ortalarında, Irak, önemli bir liman kenti olan Hürrem Şehri'ni ele geçirdi. Ardından Abadan'daki petrol tesislerini de kuşatmayı başardı. Bu gelişmeler, Saddam için zafere giden yolun habercisiydi. Saddam, daha da ileriye giderek savaşta zehirli gaz kullanmaya başladı. Bu dönemde ABD Başkanı olan Ronald Reagan, gelişmeleri yakından takip etmiş ve ardından 1983 yılında Donald Rumsfeld'i elçi olarak Irak'a görevlendirmiştir. Rumsfeld, Irak'ın yanında olduğunu ve İran ile Suriye'ye karşı olan ortak nefreti dile getirmiştir. Öncesinde 1967 Arap-İsrail Savaşlarında ABD, İsrail'e destek verdiği için dolaylı ilişkiler sekteye uğramıştı. Fakat bu savaş ile ikili ilişkilerde tekrar bir iyileşme olmuştur (Kaymaz, 2005, s.21-23). Bundan hareketle ABD için

1980'lerde "Orta Doğu'nun şeytani" Saddam Hüseyin olarak görülmedi. Saddam yerine İran lideri Humeyni hedef alınmıştır. Bu hedefle ABD, Humeyni'nin temsil ettiği İslami radikalizmin ve Amerikan karşıtlığının yayılmasını önlemek için Saddam rejiminin zalimliğine göz yummuştur. Amerika için Orta Doğu'daki bu savaş, petrole dayalı çıkarlar söz konusu olduğunda insan haklarının nasıl göz ardı edildiğinin de göstergesi olmuştur (Cleveland, 2008, s.463).

Bu gelişmeler doğrultusunda, İran'ın en büyük avantajı, Irak'tan üç kat daha fazla nüfusa ve iki kat daha fazla toprağa sahip olmasıydı. Çünkü savaşın başlamasından kısa bir süre sonra İran, kendisini toparlayarak insan gücünü devreye sokmuştur. İran'da iç karışıklığın meydana geleceği beklentileri de, Saddam'ın planları arasındaydı. Fakat bu beklenti gerçekleşmedi. Halk, Humeyni rejimine sırtını dönmek yerine rejimin arkasında toplanmıştır. İran'ın kendisini hızla toparlamasının ardından, Irak Birliklerini ve Basra Limanı'nı bombardımana tutmuştur. Buna karşılık olarak da, Bağdat, Tahran'a saldırılarda bulunmuştur. 1988'e kadar savaş yıpratıcı bir misilleme savaşı olarak devam etmiştir (Armaoğlu, 2007, s.749-752).

1988'de İran son bir saldırıyla Kuzey Irak'taki Kürt kenti Halepçe'yi ele geçirdi. Irak kuvvetleri karşı atak olarak hava kuvvetleri ile kente kimyasal bombalar atarak sivil halktan yaklaşık 5 bin kişinin ölümüne neden oldu. Bu katliam Saddam rejiminin kendi halkına bile ne kadar acımasız olduğunun somut bir göstergesi olmuştur (Cleveland, 2008, s.464). 1988 yılının yaz ayında, Irak ordusu 1982 yılından beri, İran'ın ele geçirdiği, tüm bölgeleri neredeyse geri almayı başarmıştır. Irak-İran Savaşı sekiz yıl sürmüştür. Bu yıpratıcı savaşı devam ettiremeyeceğini anlayan taraflar Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 598 Sayılı Kararı'nı¹⁹(Entekhabifard, 2015) kabul etmiştir. Bu karara göre; savaşa son verilecek ve sınırlar önceki konumuna geri dönecekti. Bu karar, İran aleyhine olsa da, savaşın getirdiği ağır bedeller, İran'ın bu kararı kabul etmesine yol açmıştır. Irak'ın da Ağustos 1988 tarihinde BMGK Kararını kabul etmesiyle savaş sona ermiştir. İran ile savaşı bitiren Irak, bu kez, yönünü Kuveyt'e çevirmişti ve bu bölgeye saldırmıştır. Saldırmasının sebebi ise, İran savaşı esnasında Kuveyt'ten aldığı milyarlarca dolar borcu ödemek istememesi olmuştur (Galbraith, 2007, s.27-29).

---

¹⁹ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1987 yılının Temmuz ayında oybirliğiyle aldığı 598 sayılı karar, İran ile Irak arasında acil ateşkes çağrısında bulunuyordu. Ayrıca, İran ve küresel güçler arasında nükleer anlaşması olarak anılan bir barış anlaşması da bu ayda imzalanmıştır.

8. KUVEYT'İN İŞGALİ VE I. KÖRFEZ SAVAŞI (1990-1991)

Irak'ın Kuveyt sorunu, Saddam döneminden öncesine dayanmaktadır. Tarihsel olarak sorun, 1932 ila 1961 yıllarında dile getirilmiştir. Temmuz 1961 tarihinde Irak, Kuveyt'i ilhak ettiğini duyurmuş, ancak İngiltere'nin tepki göstermesiyle geri adım atmıştır. Saddam ise, Kuveyt'i, kendi toprakları üzerinde İngiltere tarafından oluşturulmuş yapay bir devlet olarak görmüştür. Bunun da tarihsel bir hata olduğunu dile getirmiştir. Bu tarihsel hatanın düzeltilmesi için iki ülkenin (Irak-Kuweyt) birleştirilmesi gerektiğini açık bir söylemle ifade etmiştir (Baram, 1993, s.5-8).

Dönemin Kuveyt Emiri Şeyh Cabir El Ahmet El Sabah, Irak-İran Savaşı sırasında kendi rejimine tehdit olarak algıladığı İran'a karşı Saddam'a milyarlarca dolar borç vermiştir. Irak-İran Savaşı bittikten sonra ise Saddam, sözde tüm Sünniler adına savaştığı için El Sabah ailesinin bu borcu silmesini istemiştir. Buna yanaşmayan Kuveyt Emiri ise, kendisini bir savaşın içerisinde bulmuştur. Saddam, 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'e girmiştir. Ardından 8 Ağustos'ta bu ülkeyi ilhak ettiğini ve 28 Ağustos'ta da Kuveyt'i 19. vilayeti olarak duyurmuştur (Öztürk, 2010, s.3).

Saddam'ın Kuveyt'i işgal etmesindeki en önemli nedenlerden bir diğeri de, Kuveyt'e ait Bubiyan ve Varba adalarını ele geçirmek ve Körfez'deki petrol sevkiyatı için daha elverişli bir sahaya sahip olmaktı. Bu adalar Körfez'de hem stratejik öneme sahip hem de petrol yataklarını barındırıyordu. Başka bir ifadeyle, hem stratejik konum hem de ekonomik çıkar elde etmek Saddam için öncelikli hedefler olmuştur. Fakat bu plan ABD ve Batı devletleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır (Pehlivanoğlu, 2004, s.66-68). Irak, Kuveyt'i işgal etmesiyle Basra Körfez'inde, dünya petrol rezervlerinin %20'si ve 1990 dünya petrol üretiminin ise %7'den fazlasına el koymuş oluyordu. Bu durum Orta Doğu'da güç dengesini bir anda değiştirmiş ve Irak aleyhine çevirmiştir. Çünkü gerek ABD'nin gerekse de Batılı devletlerin bölge üzerindeki ekonomik çıkarları ve petrolün güvenliği tehlikeye girmişti. Bundan dolayı Batılı güçler, Irak'a müdahale etmek zorunda kalmıştır (Yılmaz, 2003, s.67-70).

Saddam'ın Kuveyt'i işgalini kendine yapılacak olan saldırıların başlangıcı olarak gören Suudi Arabistan, ABD'den yardım istemiştir. ABD, "Çöl Kalkanı" adı verilen operasyon dâhilinde 200 bin Amerikan askerini Suudi Arabistan'da konuşlandırmıştır. Bu sırada ABD, BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla Saddam'a karşı uluslararası bir koalisyon

oluşturmaya başlamıştır (Cleveland, 2008, s.527). BM 2 Ağustos'ta Irak'ın Kuveyt'ten acilen çekilmesini istemiş ve bu doğrultuda çekilmeyi öngören 660 sayılı kararı almıştır. Ardından 6 Ağustos'ta da ekonomik yaptırımları öngören 661 sayılı kararı uygulayacağını duyurmuştur. 25 Ağustos'ta, gemilere karşı deniz ablukası uygulanmasını öngören BM 665 sayılı karar ve 666 sayılı kararlarla tüm ekonomik yaptırımların BMGK'nın denetiminde olduğu açıkça ifade edilmiş, ardından 670 sayılı kararlarla da hava ablukası uygulanması öngörülmüştür. BM tüm bu kararlardan sonra 29 Kasım 1990 tarihinde hukuksal dayanağı tartışmalı olan 678 sayılı kararı aldığını açıklamıştır. Böylelikle, Irak'ın, BM kararlarına uyması için 15 Ocak 1991 tarihine kadar süre tanınmıştır. Eğer Irak bu karara da uymazsa, BM Antlaşması'nın 7. Bölümü göz önünde tutulacak ve Uluslararası Barış ve Güvenliği yeniden tesis edebilmek amacıyla kuvvet kullanımı uygulanacaktır. Bu önemli kararın alınmasından sonra Saddam yönetimi ile görüşmeler yapılmıştır. Fakat görüşmelerden herhangi olumlu bir sonuç çıkmamıştır (Arı, 2004, s.525-535).

Bu gelişmelerden sonra, ABD Kongresi, 678 sayılı karar doğrultusunda 12 Ocak 1991 tarihinde Başkan'a, Irak'a karşı tedbirleri alma konusunda her türlü yetkiyi tanıyan bir karar almıştır. ABD Başkanı aldığı bu yetkilerle, Irak'a hava harekâtı operasyonu düzenlemiştir. 16 Ocak'ta "Çöl Fırtınası Operasyonu" olarak tanımlanan hava harekâtı başlatılmıştır. Ardından 24 Şubat'ta bir kara harekâtı da başlatılmış oldu (Arı, 2004, s.448-452). Saddam'a ağır bir darbe vuran Amerika ve koalisyon güçleri, ülkenin parçalanacağından ve Irak Şiiileri aracılığıyla İran'ın güçleneceğinden çekindikleri için 27 Şubat'ta operasyonları bitirme kararı almışlardır. Böylelikle Saddam, son dakikada kendisine savaş açanlar tarafından kurtarılmış oldu (Bozarlan, 2015, s.224).

3 Nisan 1991 tarihinde BM Güvenlik Konseyi aldığı 687 sayılı kararlarla, Körfez Savaşı ateşkesinin şartları belirlenmiştir. Bu şartlara göre Irak, Kuveyt'in mutlak egemenlik hakkını tanımış, elinde bulundurduğu biyolojik, nükleer ve kimyasal silahlardan vazgeçmiştir. Öte yandan uzun menzilli füzelerin imha edilmesini de kabul etmiştir. Aynı zamanda bu füzelerin denetlenmesi amacıyla, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ve BM tarafından oluşturulacak olan bir komisyonun ortak çalışmaları da söz konusu olmuştur (Arı, 2004, s.525).

Saddam'ın yaptığı politik tahmin hatası, Irak'ın yenilmesine ve geri adım atmasına neden olmuştur. Irak ordusu, hem havadan hem karadan hem de denizden kuşatılmıştır. Ayrıca

uluslararası arenada tamamen yalnız kaldığı da görülmüştür (Sander, 2002, s.568-570). Saddam, Arap devletlerinin kendisine yardım edeceğini düşünmüştü. Aynı zamanda SSCB'nin bir askeri müdahaleye izin vermeyeceğini de hesaplamıştı. Fakat ne Arap devletleri yardım etti ne de SSCB bir askeri müdahaleyi durdurabilirdi. Böylelikle 28 Şubat 1991 tarihinde Irak, Kuveyt'ten çekilmiş ve savaş sona ermiştir (Öztürk, 2010, s.5-7).

9. KUVEYT İŞGALİ SONRASI IRAK VE ABD'NİN IRAK POLİTİKASI

Kuweyt'in işgalinden sonra, Orta Doğu'da silahlanma yarışı giderek artmıştır. Gerek işgal sırasında gerekse işgal sonrasında Orta Doğu'nun silahsızlandırılması önerileri yapılmış olsa da, ABD gibi dünyada silah satışında önde gelen batılı ülkelerce bu öneriler, pek kabul edilmemiştir. Yaşanan krizin getirdiği olumsuz sonuçlarının yanı sıra kısmen olumlu sonuçları da olmuştur. Bunların başında Orta Doğu'da Filistin-İsrail arasındaki çatışmaların yerini barış görüşmelerine bırakması gelmektedir. Ancak barış görüşmelerinin sonuç vermediği de görülmektedir. Kuveyt Krizi'nden sonra Orta Doğu'da ABD'nin aktif rol oynadığı görülmüştür. Çünkü SSCB'nin dağılmasıyla dünya düzeninde önemli değişimler yaşanmış ve ABD tek süper güç olarak kalmıştır. Bundan hareketle ABD, bölge petrolü üzerinde kesin denetim sağlamaya çalışmıştır. Krizden sonra, ABD Başkanı Bush'un verdiği demeçler, Orta Doğu petrolünün ancak dost ellerde bulunabileceği üzerineydi. Başka bir ifadeyle, Orta Doğu Bölgesi'nde petrol üreten devletlerin, ABD'siz olamayacağını vurgulamıştır (Arı, 2004b, s.572-580).

Kuweyt Krizi, hem bölgede hem de dünya politikasında birçok etkiye sahip olmuştur. Fakat krizin en çok etkilediği kitle ise, Irak halkı olmuştur. Irak halkı, 11 yıl süren ekonomik ambargo ile beraber temel gıda maddelerine ve ilaçlara ulaşamamışlardır. Öte yandan Irak'ın 36. paralelin kuzeyine ve 32. paralelin güneyine uçuş yasağının getirilmesi, Irak'ın yurt dışındaki finansal kaynaklarının dondurulması, kısacası Irak'a yapılan ekonomik ambargo ve sınırlarında serbest dolaşamama gibi durumlar, Irak yönetiminin elini kolunu bağlamıştır. Tüm bu söylenenlerin en önemli sebebi de Saddam Hüseyin'in koltuk hırsı olmuştur. Bu anlamda koltuk hırsı hem kendisine hem de vatandaşlarına çok büyük zararlar verdiği de görülmüştür (Oran, 1998, s.25-29).

Saddam'ın iktidar hırsı, halkın büyük oranda yoksullaşmasına ve zor durumda kalmasına sebebiyet vermiştir. Ancak bu ambargolar, Irak yönetiminin yeniden

silahlanmasını engelleyememiştir. Irak yönetimi, silahlanmaya daha da çok önem vermeye başlamıştır. Irak'ın silahlanma durumu dikkat çekmiş ve 16-19 Aralık 1998 tarihinde Irak, Çöl Tilkisi Harekâtı ile ABD ve İngiltere tarafından tekrar bir şiddete maruz kalmıştır. 687 sayılı ateşkes kararı ile BM'nin silah kontrolüne yanaşmayan Irak, hava saldırısına da maruz kalmıştır. Ardından ABD ve İngiltere, BM Güvenlik Konseyi'nin 1154 ve 1205 sayılı kararları doğrultusunda harekât alanını genişletmiştir. Bu operasyon ve ambargolar, BM Güvenlik Konseyi'nde anlaşmazlıklara yol açmıştır. ABD ve İngiltere yaptırımların/ambargoların devam etmesini isterken, Rusya, Çin ve Fransa ambargoların kaldırılmasını istemiştir (Öztürk, 2010, s.10-13).

Tüm bunların ardından 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen saldırılar Irak'ın geleceğini belirleyen önemli bir olay olarak ortaya çıkmıştır. ABD'yi teröre karşı savaşta düşman olarak algıladığı devletler arasında en çok kaygılandıran kitle imha silahlarını elde etmeye çalıştığına inandığı ülkeler olmuştur. 2002'de Bush yaptığı Millete Sesleniş konuşmasında İran, Irak ve Kuzey Kore'yi "şer eksenini" oluşturmakla suçlamıştır. 2002 yılının sonbaharında Bush yönetimi, ana hedef olarak Irak'ı seçti. Körfez Savaşı'ndan beri ekonomik ambargo uygulanan ülkede, iktidarını sürdüren Saddam Hüseyin'i, kitle imha silahları saklamakla ve nükleer silah üretmeye çalışmakla suçlamıştır. Ekim 2002'de Bush, Irak'a karşı güç kullanma izni almak için hem temsilciler meclisinden hem de senatodan onay almıştır (Best vd., 2012, s.565).

Bununla birlikte ABD uluslararası topluluğun desteğini de almaya çalışmıştır. 12 Eylül 2002'de Bush, BM Güvenlik Konseyi'ne yaptığı konuşmasında 1997'den beri BM silah müfettişleriyle işbirliği yapmayı reddeden Irak'ın kitle imha silahları üretmeye devam ettiğini söyleyerek Saddam Hüseyin'e karşı ilk suçlamasını ortaya koymuştur. Fakat Fransa ve Almanya ABD'nin niyetlerine güvenmediği için ABD, BM'den onay alamamıştır. Bu arada 24 Ocak 2003'te Camp David'de ABD Başkanı Bush ve İngiltere Başbakanı Tony Blair, bir araya gelerek strateji belirlemeye çalışmışlardır. Şubat 2003'te ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, BM Güvenlik Konseyi'nde Irak'ın silahsızlandırılmasının onaylanması için talepte bulunmuştur. Güvenlik Konseyi'ni ikna etmek için ise Irak'ta devam etmekte olan kimyasal ve biyolojik silah programlarının yanı sıra Saddam Hüseyin'in El-Kaide gibi terör örgütlerine yardım ettiğine dair bir takım deliller ortaya koymuştur. Bu delillerin sahte olduğu daha sonra anlaşılacaktır. 17 Mart'ta Bush, Saddam Hüseyin ve oğlunun iki gün içinde ülkeyi terk etmesini istedi. Bu

isteği gerçekleşmeyince ABD, 20 Mart 2003'te "Irak'a Özgürlük Operasyonu" adı altında Irak işgalini başlatmıştır (Best vd., 2012, s.565-566).

10. ABD'NİN IRAK MÜDAHALESİ (20 MART 2003)

ABD güçleri, Irak Savaşı'na başlamadan önce, Irak lideri Saddam Hüseyin'in elinde kitle imha silahlarını bulundurduğunu gerekçe göstererek İngiltere ile birlikte savaşı başlatmıştır. Savaşta 1 milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir. Bunun yanı sıra çok sayıda insan sakat kalmış ve bir o kadar insan da ülkelerini terk etmek zorunda bırakılmıştır. 20 Mart 2003 tarihinde başlayan işgal karşısında Saddam Hüseyin çok fazla direnememiştir. Çünkü Irak halkından da istediği desteği alamamıştır. Bunun da temel sebebi ise, Saddam Hüseyin'in geçmiş tarihlerde bir kesim Irak halkına yapmış olduğu zulüm ve işkencelerden kaynaklanmaktadır. 1980 yılında Şii din adamlarını idam etmesi, 1983'te Barzani aşiretinden 8 binden fazla insanı öldürmesi, 1988 Irak-İran Savaşı esnasında (1980-1988) Irak jetlerinin Halepçe'ye kimyasal bomba atması sonucu binlerce çocuk ve kadının ölümüne neden olması, öte yandan binlerce insanın yaralanması ve sakat kalmasına yol açması, 1991 yılındaki Kuveyt işgalinde ABD'ye karşı hezimete uğramasıyla Irak'ın güneyinde patlak veren Şii ayaklanmasını kanla bastırması gibi olaylar, 2003 yılında ABD'nin Irak'a daha doğrusu Saddam Hüseyin'e yaptığı müdahalede çok sayıda Iraklının sessiz kalmasına yol açmıştır. Hatta bazı kesimlerden ABD'ye destek verdiği de görülmüştür (Usta, 2009, s. 45-55).

Özellikle de Kürt kesiminden ABD'ye destek verilmiştir. Çünkü Saddam Hüseyin'in en çok haksızlık ve zulüm yaptığı kesim Kürt halkı olmuştur. Enfal Davası bunun en önemli örneğidir. Saddam rejimi 1987-88 yıllarında Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt halkını güneye tehcire zorlamaya çalışmıştır. Zorla yapılan tehcirde 180 bine yakın Kürt halkının öldüğü ve çok sayıda insanın da yaralanıp sakat kaldığı bilinmektedir. Öte yandan çok sayıda Kürt köylerinde katliamların yapıldığı da söz konusu olmuştur. Bu nedenlerden dolayı Irak'a müdahale yapan ABD'nin Irak'ta ciddi bir direnişle karşılaşmadığı görülmüştür. Saddam rejimi Iraklı vatandaşlardan istediği desteği alamayınca iktidarı terk edip kaçmak zorunda kalmıştır. Bağdat'ın 140 km kuzeybatısında yer alan Tikrit'e kaçmıştır. 28 Nisan 1937 tarihinde Tikrit kasabasında doğan Saddam Hüseyin, burada 30 Aralık 2006 tarihinde ABD askerleri tarafından yakalanarak idam edilmiştir (Şen, 2014, s. 258-260).

ABD'nin Irak'a müdahalesinde sadece kitle imha silahlarının kullanılmış olması bir gerekçe olarak görülmemelidir. Her ne kadar ABD bu bahaneyle Irak'a müdahale etmiş olsa da, 2003 kırılma noktasının perde arkası incelendiğinde, Irak'taki petrol başta olmak üzere tekstil ve kimyasal madde kaynaklarının bolluğu oluşturmaktadır. Hem petrol kaynaklarını ele geçirmek hem de bölgede nüfuz sahibi olmak amacıyla müdahalenin yapıldığı görülmüştür. Ancak uluslararası toplumun tepkisini çekmemek amacıyla Saddam rejiminin kitle imha silahlarını kullanıyor olduğu bahanesiyle ABD, İngiltere ile birlikte, Irak'a bir askeri müdahale gerçekleştirmiştir. 2001-2009 Chilcot raporunun araştırmaları sonucunda 2003 yılına özgü olarak Saddam rejiminin kitle imha silahlarını kullanmadığı ortaya çıkmış ve Irak müdahalesinin askeri kanadının yanlış olduğu ifade edilmiştir. Askeri harekâtın öncesinde, barışçıl faaliyetlerle müdahale edilebilirdi ifadesine de raporda yer verilmiştir (Chilcot, 2016, s. 21-22).

11. MÜDAHALE SONRASI IRAK (2011-2016)

Nisan 2003'te iktidarı terk edip kaçmak zorunda kalan Saddam, Irak'ın işgalini kolaylaştırmıştır. İşgal ile Irak'taki siyasi ve toplumsal dengeler alt üst olmuştur. İşgal güçlerinin Irak'ta kontrol sağlayamaması hem siyasi yapıda hem de toplumsal yapıda etnik-mezhepsel ayrışmaların giderek artmasına ve kanlı çatışmaların iyice şiddetlenmesine sebep olmuştur. Ülkede artan istikrarsızlık sadece Irak için değil, bölge ülkeleri için de güvenlik problemi haline gelmeye başlamıştır. Saddam döneminde güçlü bir muhalefetin olmaması, işgal sonrasında güçlü hükümet ya da partilerin bulunmamasına ve ittifaklar zemininin zayıf kalmasına sebep vermiştir. Saddam Hüseyin düşürüldükten sonra, Temmuz ayına kadar, başında Amerikalı bir idareci bulunan Geçici Koalisyon Yönetimi ülkeyi yönetti. Daha sonra Irak Yönetim Konseyi kuruldu. Bu konsey Haziran 2004'te tüm yetkilerini ve Başbakanlık makamını, seküler Şii Arap İyad Allavi'nin üstlendiği Irak Geçici Hükümeti'ne devretmiştir (Okur, 2008, s.168-172).

Irak'ta bundan sonraki siyasi manzarayı belirleyecek olan gelişme, 30 Ocak 2005'te anayasa için meclis seçimleri olmuştur. Bu seçimlerde Sünni Arapların seçimleri boykot etmesi ve silahlı mücadeleye girişmesi, mecliste Şiiilerin ağırlık kazanmasına sebep olmuştur. Irak'ı federal bir cumhuriyet olarak tanımlayan ve Kürdistan Bölgesel Yönetimini tanıyan Anayasa 15 Ekim 2005'te referandumla kabul edilmiştir. Aralık'ta yapılan parlamento seçimlerinde Kanun Devleti Komisyonu, El Irakiye Listesi ve Irak

Ulusal İttifakı olmak üzere üç grup ön plana çıkmıştır. Mayıs 2006'da Sünni Araplara da sınırlı bir temsil sağlayan, Kanun Devleti Komisyonu'nun lideri olan Nuri El Maliki, Şii Araplar ve Kürtler arasında bir koalisyon kurarak hükümeti oluşturmuştur. Irak'ta yaşanan bu gelişmelerin analizini 2009 yılında İngiliz emekli bürokrat Sir John Chilcot yapmıştır. Bu konuyla ilgili çok önemli bilgiler ileri sürmüştür. 2001-2009 yıllarını konu alan Chilcot Raporu'nun 2016 yılında yayımlanması, İngiltere'de olduğu gibi, uluslararası arenada da geniş bir yankı uyandırmıştır (Yeşilyurt, 2013, s.410).

12. 6 TEMMUZ 2016 CHILCOT RAPORU (2016-2018)

2003 Irak Savaşı'nın detaylarını ortaya koyan en kapsamlı rapor Chilcot raporudur. Raporun ismi 1939 İngiltere doğumlu emekli bürokrat Sir John Chilcot'tan gelmektedir. Çünkü 2003 Irak Savaşı'nın detaylarını incelemek üzere görevlendirilmiş ve 12 ciltten oluşan bu raporu hazırlamıştır. Rapor, Irak Soruşturması veya Irak Raporu olarak da bilinmektedir. 2001-2009 yılları arasındaki olaylar detaylı bir şekilde incelenmiş ve sonrasında Chilcot tarafından 6 Temmuz 2016 tarihinde Londra'da yayınlanmıştır. Rapor yayınlanmadan önce komisyon kurulmuştur. Bu komisyon, eski başbakan Tony Blair'den (1997-2007) sonra İngiltere Başbakan'ı olan Gordon Brown tarafından oluşturulmuştur. Brown, göreve gelir gelmez beş kişiden oluşan bir soruşturma komisyonunu kurmuş ve komisyon başkanı olarak da John Chilcot'u atamıştır (BBC haber, 6 Temmuz 2017).

Bu rapor tarihi bir hatayı öne sürmektedir. Dönemin Başbakanı Tony Blair'in Irak'a yönelik almış olduğu askeri harekâtın yanlış olduğunu ileri sürmektedir. Chilcot, askeri harekâtın son seçenek olmadığını ifade etmiştir. Öte yandan dönemin Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in o dönem için herhangi bir tehdit unsuru olmadığı da raporda dile getirilmiştir. Ayrıca Blair'in dönemin ABD Devlet Başkanı George Walker Bush ile birlikte Irak'ın işgali konusunda her şeye hazır olduklarını ifade ettiğine de raporda yer verilmiştir. Blair'in, Irak Savaşı'nı yeterince araştırıp soruşturmadan ABD ile ittifak kurması, İngiltere açısından tarihi bir kırılma noktası olduğuna da raporda değinilmiştir. Daha da ötesi 28 Temmuz 2002 tarihinde Blair tarafından Bush'a gönderilen bir mektupta, "*Ne olursa olsun, seninleyim*" ifadelerine yer verilmiş olması, Blair'in araştırmadan ABD'ye destek verdiğini göstermekle birlikte, Blair'in Irak Savaşı konusunda suçlu olduğunu da ortaya çıkarmaktadır (Chilcot, 2016, s.23).

Bu gelişmeler üzerine Blair, ABD öncülüğünde başlatılan Irak Savaşı'na 30 binden fazla askerle destek vermiş ve 179 İngiliz askerinin savaşta ölmesine de neden olmuştur. Bu durum 2003 yılında İngiltere halkınca fark edilmemiş olsa da, Chilcot Raporu ile birlikte halk, Irak işgalinin yanlış bir politika olduğuna kanaat getirmiştir. Çünkü Blair'in kişisel görüşleri doğrultusunda yapılmış bir müdahale olduğu görülmüş ve dönemin ABD Başkanı Bush ile olan ikili ilişkilerinin ülkeye ne derece zarar verdiğini de göstermiştir. Ancak tüm bu gelişmeler 2007 yılına kadar Blair ve yandaşları tarafından aydınlığa kavuşturulmamıştır. Bu raporun yayınlanmasıyla Blair'e birçok kesimden tepkiler gelmiştir. Özellikle Irak Savaşı'nda öldürülen askerlerin aileleri, asıl teröristin Blair olduğu, bu nedenle yargılanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Blair ise o dönem almış olduğu kararın yanlış olmadığını, dünya, bu karar sonucunda daha güvenli bir yerde olduğunu dile getirmiştir (Chilcot, 2016, s.25-26).

Blair'in eski İşçi Partisi genel başkanı olmasından dolayı, bu tepkiler, her ne kadar Blair parti başkanı olmasa da, İşçi Partisi'ne de yansımıştır. Nitekim bu tepkiler üzerine İşçi Partisi'nin başında olan Jeremy Corbyn kendi partisi adına özür dilemiştir. Kısacası Chilcot Raporu, eski defterleri masaya yatırarak, yalan yanlış bilgileri ortadan kaldırmaya çalışmış ve Irak Savaşı'nın İngiltere açısından ne denli büyük bir hata olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu durum İngiltere medyası başta olmak üzere, tüm dünya devletlerince önemli bir gündem haline gelmiştir. Çünkü rapor, askeri harekâttan önce, barışçıl politikalarla Irak'taki karmaşa giderilebilir olmasını göstermiştir. 7 yıllık bir çalışma (2009-2016) sonucunda Chilcot Raporu şu sonuçlara ulaşmıştır:

1) Tony Blair dönemi İngiltere'nin Irak politikası, araştırılıp soruşturulmadan kusurlu bir istihbarata dayandırılmıştır.

2) İngiltere açısından Irak, o dönemde herhangi bir tehdit teşkil etmemiştir. Ancak bunun üzerine kişisel dostluklar (Blair-Bush) çok sayıda insanın yaşamını yitirmesine, sakatlanmasına ve ülkesini terk etmesine yol açmıştır.

3) Blair tarafından yapılan, "Irak'ta işgal sonrası dönemde yaşanacak olan problemlerin önceden bilinmemesi işgali zorunlu kılmıştır," ifadesi yanlış olmakla birlikte, İngiltere tarihine kara bir leke olduğunun vurgusu da yapılmıştır.

4) 28 Temmuz 2002 tarihli Blair'in Bush'a, *ne olursa olsun, seninleyim* görüşü de kabul edilebilir bir durum olmadığı da ifade edilmiştir (Chilcot, 2016, s. 50-55).

Fakat bu gelişmeler ışığında Blair'ın Irak'ın işgalindeki rolü dolayısıyla yargılanmasının önünü açabilecek herhangi bir dava açılmamıştır. Çünkü Londra Yüksek Mahkemesi Blair hakkında açılacak davaları reddetmiştir. 1997-2007 yıllarında İngiltere'de başbakanlık yapan Blair, 2003 yılında ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerine destek verdiği gerekçesiyle eleştirilmiş ve bu eleştirilerle kalmıştır. Bu durum yaralara tuz serpmek gibi olmuştur. Çünkü asıl suçu işleyenlerin yargılanmaması, elini kolunu sallayarak dolaşmalarına fırsat verilmiştir. Yine her zaman olduğu gibi olanlar mağdurlara, mazlumlara ve günahsız bebeklere olmuştur. Batı'nın adaleti sadece Batı'ya özgü olmuştur. Doğu ise her daim mağduriyetlerin odağında kalmış ve Batı'nın adalet sınavından bir türlü geçememiştir. Ya da geçmelerine izin verilmemiştir (NTV haber, 31 Temmuz 2017).

13. SONUÇ VE ÖNERİLER

Orta Doğu coğrafyasının derin bir tarihi vardır. Bu tarihi ne yazık ki, petrol, uranyum ve ismi anılmayan çok sayıda maden kaynaklarının peşinde olan sömürü zihniyetine sahip Batılı güçler yazmaktadır. Orta Doğu coğrafyasının bir parçası olan Irak'ın da tarihi Batılı güçlerin kaleminden geçmektedir. Ancak buradaki tarih yazımı, Orta Doğu'nun diğer devletlerinden farklı olmuştur. Çünkü Irak Devleti'ni yöneten Saddam'ın iç ve dış politikası, kötü bir tarih yazımına sebebiyet vermiştir. Irak Devleti'nin sahip olduğu petrol kaynakları, dünya petrol sıralamasında ilk 10 sıraya sokmaktadır. Bu sıralamayı iyi değerlendiremeyen Saddam, ülkesinin işgal edilmesine, hatta ve hatta parçalanmasına sebep olmuştur. Bunlardan da öte, kendisinin idam edilmesini de hızlandırmıştır.

Saddam iktidarının hızlı bir şekilde devrilmesindeki en önemli faktör, Saddam olmuştur. Çünkü 1979'dan 2003 yılına kadarki Saddam dönemi incelendiğinde, Saddam'ın iç politikadaki baskıcı ve zulümkâr tavrının ne derece giderek artmış olduğu görülecektir. Bir devletin ayakta kalabilmesindeki en önemli etken, devlet yöneticilerinin hak, hukuk, adalet ve demokrasi ilkelerini benimsemiş olmalarından geçmektedir. Bu sayılanların yöneticiler tarafından göz ardı edilmesi, bir ülkedeki huzurun ve refahın yok olması bunların yerine kaos ve kargaşanın alması demektir. Buradan hareketle Saddam dönemi Irak'ta ne adalet ne hukuk ve ne de demokrasiden bahsedilebilir. Çünkü kendi halkına uyguladığı baskıcı ve saldırgan eylemlerin ülkeyi giderek kutuplaştırdığı, ülkeye müdahale eden dış güçlere karşı direnmek istemeyen bir halkın oluşturduğu

görülmüştür. Buradaki ana tema, iç politikanın dış politikadan daha önemli olduğu, iç politika faaliyetlerinin dış politika faaliyetlerinden daha sağlam tutulmuş olması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ne iç politikayı ne de dış politikayı sağlam temellere oturtamayan Saddam, hem Irak-İran Savaşı'nda hem Kuveyt'in işgalinde hem de ABD'nin Irak'a müdahalesinde başarı sağlayamamıştır. Bir devletin güçlülüğü o devletin sahip olduğu heterojen yapının birlikteliğinden geçmektedir. Başka bir ifadeyle, mezhepsel ve ırksal farklılıkların çeşitlilik arz ettiği ülkelerde, bir ve diri olma ruhunun canlı olabilmesi için bu farklılıkların yekvücut olması gerekmektedir. Bu yekvücutluğu, ne yazık ki Saddam sağlayamamıştır. Irak Devleti'nin sosyo-demografik yapısına bakıldığında, Kürtlerin, Arapların ve Şiilerin oluşturduğu bir heterojen yapının olduğu görülmektedir. Bu heterojen sosyo-toplumsal yapıyı bir arada tutamayan Saddam'ın, 1980 yılından 2003 yılına kadar, girmiş olduğu her savaşı kaybetmesine yol açmıştır. Saddam'ın iç politikada en çok çaba sarf ettiği faaliyet, Sünni Arapların bir arada olmasını sağlamak olmuştur. Ancak bu faaliyet gerçekleştirilirken, ne Kürtlerin ne de Şiilerin varlığı dikkate alınmamıştır. Aksine bunların ortadan kalkması için baskıcı ve saldırgan faaliyetler uygulanmaya çalışılmış ve Sünni Araplardan oluşacak homojen bir devletin temelleri atılmaya gayret gösterilmiştir. Saddam, böyle bir politikanın ağır faturasını da 2003 yılında ABD'nin Irak'a müdahalesiyle ödemiştir.

ABD'nin müdahale etmesiyle Saddam iktidarı devrilmiş ve Irak parçalanmıştır. ABD'nin Irak müdahalesinde Iraklı kesimlerden de destek gelmiştir. Çünkü 24 yıllık baskıcı ve saldırgan Saddam iktidarından kurtulmak isteyenler, son çareyi ABD'nin müdahale etmesinde bulmuştur. Uluslararası sistemde de ABD ciddi bir engellemeyle karşılaşmamış ve Irak'ı böl parçala politikası hızlı bir şekilde işlev görmüştür. Ancak İngiltere Başbakanı Tony Blair'in 2007 yılında iktidarı Gordon Brown'a devretmesiyle ABD'nin ve İngiltere'nin Irak müdahalesi (ki İngiltere ile birlikte bir müdahale söz konusu olmuştur), daha sonra, ne derece yanlış bir müdahale olduğu ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi 2003 Irak Savaşı'nı detaylı olarak inceleyen Sir John Chilcot, Chilcot Raporu ile önemli argümanlar ortaya atmıştır. Ancak her ne kadar böyle bir rapor hazırlanmış olsa da, her şeyden önce devlet liderleri, vatandaşlarının birlikteliği ve beraberliği için politikalar üretse, böyle raporların hazırlanmasına gerek duyulmayacaktır. Çünkü bir

ülkede adalet ve demokrasi olduğu sürece hem refah hem de huzurlu bir gelecek söz konusu olacaktır. Aksi halde Saddam, bu durumun tek örneği olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Arafat M. (2009), "Türkiye-İrak İlişkileri 1923-1958", (ed.) Mohammad Arafat, *Türkiye ve Komşuları*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Arı T. (2004a), *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı T. (2004b), *Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, İstanbul: Alfa Dağıtım Yayınları.
- Armaoğlu F. (2007), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (16. Baskı), İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Baram A. (1993), "The Iraqi Invasion of Kuwait: Decision-making in Bagdat", (der.) Amatzia Baram ve Barry Rubin, *Iraq's Road To War*, New York: St. Martin's Press.
- Best A. (2012), "20. Yüzyıl Uluslararası Tarihi", (çev.) Taciser Ulaş Belge, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bozarslan H. (2015), *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi*, (çev) Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brar H. ve RULE E. (2004), *Ortadoğu ve Emperyalizm*, (çev.) Evren Madran, İstanbul: Papirus Yayınevi.
- Chilcot Sir J. (2016), *The Report of the Iraq Inquiry: Executive Summary*, London: London Publisher.
- Cleveland William L. (2008), "Modern Ortadoğu Tarihi", (çev.) Mustafa Harmancı İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları.
- Çağ G. ve EKER S. (2013), "Ortadoğu'da Baas Rejimleri. Suriye ve Irak", Çankırı: Karatekin Üniversitesi, Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, Cilt 2, Sayı 2.
- Çetinsaya G. ve ÖZHAN T. (2009), "İşgalin 6. Yılında Irak" (1. Baskı). Ankara: SETA Yayınları.
- Davutoğlu A. (2010), "Stratejik Derinlik" (67. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Entekhabifard C. (18 Temmuz 2015), "Nükleer Anlaşması İranlılar için Parlak Bir Gelecek Vadediyor", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/nukleer-anlasmasi-iranlilar-icin-parlak-bir-gelecek-vadediyor> (Erişim Tarihi: 05. 05. 2017).
- Erkmen S. (2008), "1945-1989 Yılları Arasında ABD'nin Kuzey Irak Politikası", *Orta Doğu Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1.
- Erkmen S. (2010), "Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri" *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 2, Sayı 3.
- Falk R. (2015), "Terör ve Devlet Terörizmi Çağında Savaş ve Barış", Mustafa Aydın, vd., (der.), "Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe" İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Galbraight Peter W. (2007), Irak'ın Sonu Ulus Devletlerin Çöküşü mü?, İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Gündoğan Ü. (2011), "Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme", Ortadoğu Analiz, Cilt 3, Sayı 29.
- Gürseler C. (2016), "Yeni" Olgusu: 100. Yılında Sykes-Picot Antlaşması, Orta Doğu ve Türkiye", Akademik Bakış, Cilt 9, Sayı 18.
- Harris W. (2000), "Modern Irak'ın Stratejik Konumu", Avrasya Dosyası, Cilt 6, Sayı 3.
- Hut D. (5 Şubat 2013), "Petrolün Lanetlediği Ülke: Irak", ORDAF, <http://ordaf.org/petrolun-lanetlediği-ülke-irak/> Erişim Tarihi: 21.05.2017.
- Hürriyet Gazetesi (29 Aralık 2006), "Saddam Hüseyin'in Hayatı", <http://www.hurriyet.com.tr/saddam-huseyin-in-hayati-5697218>(Erişim Tarihi: 01.05.2017).
- Kahraman A. (2008), Irak'ın Geçmişi, Bugünü ve Geleceği Üzerine Muhtemel Senaryolar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi.
- Kaymaz İhsan Ş. (2005), "Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak'ın Parçalanmasına Giden Yol ve Türkiye", (Erişim Tarihi: 12.05.2017). <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/guvenlikstrrtj/article/view/5000098961/5000092218>
- Lazarev M. S. ve MIHOYAN Ş. X. (2010), Kürdistan Tarihi, (çev.) İbrahim Kale, İstanbul: Avesta Yayınları.
- Okur Mehmet A. (2008), "Körfez Savaşı Ve Irak'ın İşgali Arasındaki Dönemde Irak'ta Faaliyet Gösteren BM Misyonları" (Erişim Tarihi: 25.05.2017). http://www.msu.edu.tr/GuvenlikStratejileriDergisi/dokuman/GSD_7/GSD_7_Art_6_062008.pdf
- Oran B. (1998), Kalkık Horoz, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Öztürk M. (2010), "I. Körfez Savaşı'ndan (1990- 91) - 11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri", Akademik Bakış Dergisi, Sayı 19.
- Palabıyık Mustafa S. (2010), "Sadabad Paketi (8 Temmuz 1937): İttifak Kuramları Açısından Bir İnceleme", Ortadoğu Etütleri, Cilt 2, No 3.
- Pehlivanoglu A. Ö. (2004), Orta Doğu ve Türkiye, İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Sander O. (2002), Siyasi Tarih (1918-1994), Ankara: İmge yayınları.
- Sinkaya B. (2013), "Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra: Irak-İran İlişkileri", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA Rapor), No 9.
- Şen M. (2014), "Adil Yargılanma Hakkı ve Saddam Hüseyin Davası", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XVIII, Sayı 1.
- Ulusan Ş. (2009), "Şark Meselesi'nden Sevr'e Türkiye", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, VIII/18-19, Bahar-Güz.
- Usta Y. (2009), Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak Politikası Bağlamında Türkiye ile İlişkileri (1990-2006), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzunçarşılı İsmail H. (1988), "Osmanlı Tarihi" II, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Üstünel R. (2015), “2003 Yılı Sonrası Irak’taki Gelişmelerin Türkiye’nin Güvenliğine Etkilerinin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Kara Harp Okulu.

Yeşilbursa Behçet K. (2014), “Geçmişten Günümüze Irak Meselesi”, (Erişim Tarihi: 09.05.2017). <https://yasincoban.files.wordpress.com/2014/07/72.pdf>

Yeşilyurt N. (2013), “Saddam Sonrası Irak’ta Siyasal YenidenYapılanma” (der.) Baskın Oran, Türk Dış Politikası cilt III. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Yılmaz H. (2003), “Irak’ta Muhalefet ve ABD’nin Irak Politikası”, Avrasya Dosyası, Cilt VI, Sayı 3, Sonbahar.

(2017), “İngiltere’de Mahkemedен Blair’in Yargılanmasına İzin Yok”, 31 Temmuz, <https://www.ntv.com.tr/dunya/ingilterede-mahkemedен-blairin-yargilanmasina-izin-yok,jVeGM WaTki1Gb0eARNOHA> (Erişim tarihi: 25.04.2018).

(2017), “Irak Savaşı Raporunu Yazan Sir John Chilcot: Tony Blair Halka Doğruyu Söylemedi”, 6 Temmuz, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40518388> (Erişim Tarihi: 23.04.2018).